

9. Булкина И. С. Киев в русской литературе первой трети XIX века: пространство историческое и литературное: дис. ... доктора филол. наук: 10.01.01. / Булкина Инна Семеновна. – Тарту, 2010. – 213 с.

10. Долгов В. В. Быт и нравы Древней Руси / В. В. Долгов. – М.: Яуза, Эксмо, 2007. – 512 с.

11. Кохановская Т. Украинский вектор / Т. Кохановская, М. Назаренко // Новый мир. – 2012. – № 10. – С. 209. – Режим доступа: http://magazines.russ.ru/novyi_mi/2012/10/u21.html.

Стаття надійшла до редакції 26.06.13

Е. Ластовина

ГБОУ ДПО ВГАПКіПРО, Волгоград

УКРАЇНСЬКИЙ ПРОСТІР В ХУДОЖНІХ ТВОРАХ Л.В. ШЕВЧЕНКО

У статті проаналізовано «український цикл» віршів Л.В. Шевченка.

Ключові слова: Україна, «кримський текст», Київ, Г. Сковорода, простір, місто.

THE “UKRAINIAN CYCLE” OF POEMS BY L.V. SHEVCHENKO

The «Ukrainian cycle» of poems by L.V. Shevchenko is analysed.

Key words: Ukraine, Crimean text, Kiev, G. Skovoroda, space, city.

УДК 82.0

М. Мірсаєвілі, докт. філолог. наук, професор

Сухумський державний університет, Тбілісі

ПАРАБОЛІЧНА ПОЕТИКА ТА МІФ У РОМАНІ XX СТОЛІТТЯ

Міф став одним із центральних понять соціології та теорії культури XX століття. У сучасному романі міф використовується як спосіб акцентування певних ситуацій з античної чи біблійської міфології (прямим шляхом або шляхом контрастного порівняння). Саме техніку префігурації (тобто «введення») міфологічних мотивів та архетипу в роман) розглядає автор даної статті.

Ключові слова: міф, префігурація, полівантність, «логічний реалізм», параболізм.

Відомо, що у всі часи та епохи міфу відводилася визначна роль у сфері теоретичного та філософського мислення. Незважаючи на різне відношення до міфології, міф став одним із центральних понять соціології та теорії культури XX століття. На думку Еліазара Мелетинського, така реінкарнація міфу базується на новому, апологетичному відношенні, коли міф розглядається як вічно живе втілення [1 : 10].

У спеціальній літературі вказується, що на початку ХХ століття письменники зверталися до міфу частіше з метою відобразити кризову культурно-історичну ситуацію [2 : 67]. В період соціальних зламів в інтелігентних колах Західної Європи утвердилась думка, згідно з якою під тонким шаром культури діють вічно руйнівні, демонічні сили, які безпосередньо виходять із природи людини, загальнолюдських, психологічних та метафізичних основ [3 : 35].

Прагнення вирватися із соціально-історичних та просторово-часових рамок з метою виявлення загальнолюдської сутності було одною із причин переходу від реалізму ХІХ століття до модернізму. У цій ситуації міфологія (з причин характерної для неї символічності) виявилась дуже зручною для всіх, прийнятною «мовою» для передачі вічних моделей особистої та загальної поведінки. В процесі розмірковування на тему «міф – література» беруться до уваги дві суттєві тенденції: а) у сучасному романі міф використовується не як глобальна модель, а як спосіб, який надає можливість акцентування певних ситуацій і колізій із античної чи біблійської міфології (прямим шляхом або шляхом контрастного порівняння). Саме техніку префігурації (тобто «введення» міфологічних мотивів та архетипу в роман) розглядає англійський автор Джон І. Вайт в монографії «Міфологія в сучасному романі», в якому проводиться аналіз близько сорока романів ХХ століття (в тому числі Дж. Джойса «Улісс», Дж. Апдайка «Кентавр»), в яких використано сюжет «Одісеї» Гомера [4]; б) з іншого боку, в спеціальній літературі виділилося своєрідне явище, для визначення якого в західній критиці було прийнято термін «магічний реалізм» (пізніше цей термін прийняли й наші літературознавці).

На відміну від західноєвропейського міфологізованого роману ХХ століття, який не опирається на фольклорні традиції, в латиноамериканських та афро-азіатських романах архаїчні фольклорні традиції та фольклорно-міфологічне пізнання (навіть у формі пережитку) співіснують поруч з модерністським інтелектуалізмом суто європейського типу. Така «багатошарова» структура є результатом прискореного культурного розвитку (особливо в ХХ ст.) цих народів. «Ця своєрідна культурно-історична ситуація дає можливість співіснування історизму та елементів міфологізму, соціального реалізму та фольклору, або взагалі органічного синтезу», – відмічає відомий дослідник латиноамериканського роману ХХ століття В. Кутейщикова [5 : 87].

Вищевказані тенденції стали знаменними в 70-80-их роках для грузинської, російської, естонської, української, вірменської та інших національних літератур пострадянських країн. З одного боку, префігурація зустрічається в міфологізованих романах О. Чіладзе, Ч. Амiredжбі, Г. Дочанашвілі, Я. Кросса, Е. Ветемаа та ін.; що ж стосується «магічного реалізму», то він в різному вигляді та дозах проявляється в різних національних літературах (Т. Бібілурі, Ч. Айтмагов, Т. Пулатов, А. Айвазян та ін.) і пояснення цієї тенденції лише впливом латиноамериканської літератури нам здається неправомірним. Ми спробуємо прослідкувати вказану проблему на прикладі таких романів, для яких характерні надчасність, надпросторовість або наявність декількох просторово-часових континуумів, що дає можливість виділити ще одну характерну рису романів такого типу – різночитання, поливантність, параболічність.

З 70-х років під укоріненням в літературних колах поняттям параболічності малася на увазі така якість реалістичної філософської прози, коли з духовної і філософської точки зору твір містить значно більше, ніж фіксувалося описаними в ньому явищами;

під поняттям параболічності мався на увазі певний прорив, вихід на основні закономірності буття. Можна виділити дві ознаки параболічності: а) доступність для огляду, що має на увазі підпорядкування усіх сюжетних ліній авторській тезі. Це підпорядкування не кидається в очі з першого погляду, доки читач знайомиться з рядом явищ, але воно відчувається протягом всього твору і в кінці – чітко вимальовується; б) з іншого боку – поліваріантність, амплітуда якої може бути значно широкою (від «чистого буття» до «передбачення чистим розумом»).

Зауважимо, що за художньою розробкою міфологічних та біблійських мотивів у грузинській літературі виникла видова зміна біблійських сказань; художня обробка тематики Старого та Нового Заповіту в творчості різних письменників проявилася в різноманітній формі. Ілюстрацією вищесказаного є гучний роман **Г. Дочанашвілі «Обдарую тебе тричі»**, в основі сюжетної канви якого лежить притча (поряд з іншими біблійськими сказаннями) про блудного сина. У більшості дійових осіб роману є декілька архетипів (напр., в образі протагоніста – Доменіко – травестовані блудний син, Спаситель, а також Боже слово).

У зв'язку з питанням стосовно сюжетного розшарування роману у часі та просторі цілком можна розділити висловлену в грузинській літературній критиці думку, що воно повинно бути зв'язано з вертикальною моделлю характерного для грузинського міфологічного мислення універсуму, який передбачає поділ світу на три шари: піднебесний, середній шар, пекло [6 : 107-111].

Подорож Доменіко по колам пов'язана з описаним Е. Мелетинським ритуалом ініціації, який передбачає відрив молодого людини від звичних умов, різного роду випробування, ритуальне очищення і повернення до рідних умов. Необхідно відмітити, що в Магалсопелі час статичний, він не змінюється; час стає динамічним тоді, коли Доменіко повертається додому і стає справжнім володарем батьківського скарбу – першої ризи. Враховуючи фінал роману, можна сказати, що розшифрування понять часу та простору базується на підсвідомому відчутті; обидві категорії осуб'єктивовані в психіці героя, так як все, що відбулося з Доменіко, було не в дійсності, а лише в його уяві.

Цілеспрямовано використовує у своїй творчості міф Чінгіз Айтматов. Якщо прослідкувати за творчістю письменника, відкрито зауважимо, як збільшується в його романах питома вага міфологізування, його практичні аспекти. В романі **«І довше століття триває день»**, за зізнанням самого письменника, міфи та легенди являють собою метод мислення, засіб сприйняття та інтерпретації сучасності.

Ідейно-філософську вісь твору представляє легенда про пастуха Манкурта, людину, яку завойовники силою примусили втратити історичну пам'ять, відчуття духовного та емоційного споріднення з рідним народом. Сюжетне розшарування роману містить три аспекти: лінія Анни – Байт (матері Манкурта) під час легендарних сарокезів (минуле); лінія Едигея Жангельдіна – сучасний період (теперішній час); фантастична лінія виконавців операції «Обруч» (майбутнє). Необхідно відмітити, що письменник вперше у своїй творчості звернувся до фантастики, але різні світи, різні системи взяті ним не як історична реальність, а як «правила гри» – щоб у парадоксальній, гіперболізованій формі представити ситуацію, за якою настають тяжкі для людства наслідки.

Незважаючи на ретельно виписані дати, головний герой роману Едигей Жангельдіно сприймається незалежним від часу і простору, «вічно земним» образом, який глибоко

відчуває «минулий досвід далеких часів древньої людини» і який «тихо вимовляє слова поховання, призначені всім і кожному, в якій би епосі він не жив; і так само неминучих для тих, кому судилося народитися в майбутньому». Таким чином, Едигей представляє собою образ-символ, «художня концепція якого пронизана свідомим історизмом і базується на осмисленні національної участі як особистісної міфологеми» [7 : 215].

Аналогічно роману Г. Дочанашвілі, і в романі Ч. Айтматова представлена міфологічна цілісність світу; в цьому міфічно-епічному світі усе взаємопов'язано: життя і смерть, люди і природа, конкретне та абстрактне. Єдинство природи і буття людини підкреслюється епітетом «буранний»; він визначає і людину, і верблюда, і собаку, і місце їх проживання.

До взаємовідношення світу та людини Ч. Айтматов знову повертається в романі «**Плаха**» (1986). Письменник намагається зрозуміти екологічні проблеми у зв'язку з душевним станом людини. На його думку, грубе втручання в природу, зміна природного русла рік веде до деформації людини, особистості. Саме з урахуванням вказаного моменту роман предстає як єдине ціле; а інакше нам довелось б розділити думку тих представників літературної критики, які розглядають вказаний твір як окремі автономні зони, зв'язані авторською думкою, роман, побудований за принципом колажу [8].

За задумом автора, одна із основних сюжетних ліній роману пов'язана з лінією сім'ї вовків (Акбара і Ташчайнар); завдяки особливому поемічному задуму вовки представляють носіями тієї моральної сили, благородності, чого так не вистачає більшості представлених у творі персонажів. Серед персонажів роману (Бостон, Базарбай, Кандалов та ін.) особливе місце займає Авдій Калістратов. Автор спробував вивести зовсім новий образ, показати духовну еманацию «людини, яка слідує за вірою та ідеалом, причому так, що нічим не підкріплюється, ніким не навіюється» [9 : 153].

В образі Авдія деякі критики спробували знайти носія деякого великого символу (ледь не Спасителя). У інших розгубленість викликав той факт, що Ч. Айтматов шукачем моральних цінностей показав не вже традиційного, укоріненого в літературі, що вийшов із надр народу героя (напр., Бостон), а особистість, що знаходиться в процесі духовного пошуку, яка часто помиляється (і, в кінці кінців, чергова така помилка закінчується трагічно).

Серед російських літературознавців гостру реакцію викликала поява в «Пласі» біблійських образів Христа та Пилата Понтія. Відмічалось, що сцена їхнього діалогу асоціюється з романом М. Булгакова «Майстер і Маргарита» (С. Аверинцев, В. Кожин, А. Адамович) [10]. На наш погляд, «Майстер і Маргарита» М. Булгакова не є в даному випадку першоджерелом; кожен письменник (християнин чи нехристиянин) має право прочитати Старий та Новий Заповіт, по-своєму інтерпретувати біблійський міф, який буде сприяти кращому сприйманню представлених проблем. Інша справа, наскільки творчо підійшов автор до цього питання, і яку якість художньої переконливості матиме його інтерпретація.

Зацікавленість викликає й питання розвитку хронотопу в романі: якщо в попередньому романі просторово-часовий континуум містив у собі три аспекти (легендарний, сучасний, фантастичний), в «Пласі» дія розвивається у першому та двадцятому столітті; в романі архаїчне та сучасне представлені не окремо (хоча і не поруч), а у взаємозв'язку, так як згідно з концепцією автора відкрита у минулому істина обов'язково повинна бути закріплена майбутніми поколіннями.

Таким чином, прагнення літератури протистояти етичним, естетичним категоріям збільшило зацікавленість письменників до міфічно-притчового напрямку. В міфологічному романі ХХ століття прослідковується посилення параболічної поетики; особлива увага надається проблемі хронотопу (характерні надчасність або наявність декількох просторово-часових континуумів); на жанрові особливості роману впливають як традиційні, так і сучасні, характерні для модерністичного стилю і напрямку, художні засоби (психологізм, міфологічний напрямок, фольклорні елементи, «внутрішня мова»).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Мелетинский Е.М.* Поэтика мифа. – Москва, 1976. – 407 с.
2. *Затонский Д.* Искусство и миф. Журнал «Иностранная литература», №6, 1965.
3. *Каули М.* Три цикла развития мифов в американской литературе / В кн.: Дом со многими окнами. – Москва, 1973. – 327 с.
4. J. I. White, *Mythology in Modern Novel, A Study of prefiguretive Techniques*, Princeton, 1971, – 231 p.
5. *Кутейщикова В.Н.* Роман в Латинской Америке ХХ века. Журнал «Вопросы литературы», №4, 1972.
6. *Киквидзе З.* Мифические аспекты пространства и времени в романе Г. Дочанашвили. Журнал «Цискари», №3, 1999 (на груз. яз.).
7. *Жулинский И.С.* Человек в литературе. – Киев, 1975, – 325 с.
8. Литературная газета, 1987, 1 I. Круглый стол «ЛГ».
9. *Бочаров А.Г.* Литература и время. – Москва, 1988. – 383 с.
10. Литературная газета, 1981, 1 I с. 5; 1986, 15 X.

Стаття надійшла до редакції 01.07.13

М. Мирсаивили, докт. філолог. наук, професор
Сухумський державний університет, Тбілісі

ПАРАБОЛИЧЕСКАЯ ПОЭТИКА И ПОЛИВАНТНОСТЬ В РОМАНЕ ХХ ВЕКА

Миф стал одним из центральных понятий социологии и теории культуры ХХ века. В современном романе миф используется как способ акцентирования определенных ситуаций из античной или библейской мифологии (прямым путем или путем контрастного сравнения). Именно технику префигурации (т.е. «введение») мифологических мотивов и архетипа в роман) рассматривает автор данной статьи.

Ключевые слова: Миф, префигурация, поливантность, «логический реализм», параболлизм

M. Miresashvili, doctor of Philology, full professor
Sokhumi state university, Tbilisi

PARABOLICAL POETICS AND MYTH IN THE NOVELS OF THE XXth CENTURY

The myth has become one of the fundamental concepts of the XXth century sociology and culture theory. In the contemporary novel the myth is employed as a mode of accentuation of certain situations and collisions from the ancient and biblical mythology (directly or by means of contrastive juxtaposition). The article deals with the method of juxtaposition (i.e. the introduction of mythological motifs and the archetype into the novel).

Key words: *myth, prefiguration, diversity, "logical realism", parabolism*

УДК 821.163.42-4.09.

К. Кондратенко, аспірантка
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ОБРАЗ ІТАЛІЇ У ПОДОРОЖНІХ НАРИСАХ А. Г. МАТОША ТА Я. ПОЛІЧА КАМОВА

Стаття присвячена аналізу образу Італії у мандрівній прозі А.Г. Матоша та Я. Поліча Камова. Образ аналізується відповідно до таких його складових: столиця та інші міста, жителі, їхні звичаї, визначні пам'ятки. Особлива увага приділяється ролі подорожі до Італії у контексті біографії зазначених письменників. Наголошується неодноразовість та модифікації образу країни, спричинені культурними, історичними та суспільними змінами на початку ХХ ст.

Ключові слова: *подорожній нарис, образ, Італія, хорватська проза ХХ ст.*

У передмові до подорожнього нарису „Спогади про Росію” (1886-1887 рр.) хорватський філолог, історик Ф. Рачки розмірковує про подорожування, його вплив на літературну творчість та публікацію дорожніх нарисів, звертаючи увагу читача на те, що співвітчизники мало подорожують за кордон і, як результат, хорватська література подорожей досить бідна. Сучасники, за словами Ф. Рачки, „люблять подорожувати у західні землі і не тільки через близькість розташування та зручність, але і через забобони, пов'язані зі Сходом і Північчю, немовби там нема чому вчитися” [1: 270].

Італія, як західний сусід Хорватії, здавна приваблювала хорватських мандрівників. Не стало винятком і ХІХ (А. Немчич „Дорожні дрібниці” (1844 р.), А. Вебер Ткальчевич „Листи про Італію” (1861 р.) та ХХ ст. (подорожні нариси А.Г. Матоша, Я. Поліч Камов „Без голови і хвоста”, „Фрагменти Венеції” (1907 р.), С. Єжич „З Венеції до Латеції” (1920 р.), М. Бегович „Листи з Італії” (1924 р.), М. Маткович „Італійські ремінісценції”